
Розвиток умінь учнів щодо візуалізації навчального матеріалу як чинник удосконалення навичок самостійної роботи на уроках української літератури

*Клімова Світлана,
методист Центру методичної та
аналітичної роботи
Харківської академії неперервної освіти»
virsavia7@ukr.net*

На сьогодні одним з актуальним питань на уроках української літератури є ефективність використання в освітньому процесі умінь учнів самостійно працювати з навчальною інформацією, відтак цікавими для дослідження є педагогічні та технологічні аспекти використання нестандартних інноваційних підходів щодо вдосконалення цих умінь учнів із використанням засобів візуалізації.

У Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (наказ МОН від 29.08.2024 №1225) зазначається, що мета професійної діяльності вчителя полягає в організації навчання та виховання здобувачів освіти *шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей, а також розвитку інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, необхідних для успішної самореалізації та продовження навчання* [3].

Можна зазначити, що сучасному поколінню вчителів випала непроста місія відповісти на виклики, які ставить Нова українська школа щодо того, чи сприяє система освіти спроможності всієї української нації успішно інтегруватись у європейський та світовий простір. Партнерська взаємодія між різними учасниками освітнього процесу є запорукою успіху в реалізації нових можливостей: застосуванні сучасних форм і засобів формування у здобувачів освіти культури учіння, взаємоповаги з гуманним проникненням в інформаційний світ нових знань, умінь, навичок, досвіду спільної діяльності.

Уміння вчитися впродовж життя як одна з ключових компетентностей, яку важливо сформувані у здобувачів освіти, передбачає здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, ефективної організації навчального процесу, зокрема через ефективне керування ресурсами й інформаційними потоками, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя. Разом із тим уміння вчитися передбачає формування індивідуального досвіду участі здобувача освіти в навчальному процесі, уміння, бажання організувати свою працю для досягнення передбачуваного результату, опанування вмінь і навичок саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінювання. Відтак важливим у навчальному процесі є застосування інноваційних технологій, зорієнтованих не лише на поповнення знань здобувачів освіти з української літератури, а й на розвиток умінь творчого, самостійного вирішення завдань практичного характеру, посилення інтелектуальної спроможності, пізнавальної активності. Зокрема це стосується розвитку умінь учнів працювати з навчальною інформацією, додатковою літературою, удосконалення умінь розмірковувати, аргументувати, висловлювати

думки щодо побаченого й почутого, виявляти власну ініціативу, робити вибір, критично аналізувати здобуту інформацію. Підвищує мотивацію цієї діяльності використання засобів візуалізації навчання.

Нова суть освіти полягає і в тому, що вчитель повинен підтримувати допитливість та мотивацію учнів, їх бажання пізнавати нове, експериментувати, самовиражатися. Упровадження нових освітніх технологій у наш час – це передумова активної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота, яка пробуджує в дітей інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку. Саме через освітню діяльність ми навчаємо учнів бути успішними. Одним із факторів самореалізації особистості є розвиток умінь працювати з інформацією (уміти збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези щодо вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, зіставляння, давати аргументовані висновки). Тому в роботі з різними видами інформації важливо навчити учня усвідомлювати характер і зміст власної розумової діяльності, а завдання методики навчання – знайти для цього відповідний метод, прийом, технологію. Співпраця з учнями дає можливість учителю побудувати роботу з вивчення кожної теми так, щоб дитина була причетна до організації навчального процесу й відчувала себе його активним творцем. Тож сучасне вивчення гуманітарних предметів, зокрема української літератури, неможливе без особистої зацікавленості учнів у пізнанні життя й людини, у своєму духовному розвитку, самовдосконаленні.

Загальновідомо, що для сучасних підлітків більшість традиційних форм освіти (лекції, розповіді вчителя, консультації тощо) є недостатньо ефективними, адже участь дітей у такій діяльності здебільшого пасивна. Щоб уникнути цього протиріччя, педагоги-предметники застосовують нестандартні, нові технології та методи роботи: блок-схеми, таблиці, моделі, опорні конспекти, ментальні карти, меми, графічні малюнки, скетчнотатки тощо. Графічні організатори допомагають систематизувати навчальну інформацію на папері або моніторі. Словесники, наприклад, активно використовують діаграми Вена, Т-схеми, таблиці ЗХД, «карти персонажів», РАФТ, сторітелінг, дерево прогнозувань тощо.

Наприклад, *РАФТ* як стратегія критичного мислення може містити таке завдання для учнів: обрати персонаж, вжитись у його роль, донести до аудиторії певні думки від його імені. Візуальна таблиця (таблиця 1), яка покращує логіку та хід міркувань учнів, може мати такий схематичний вигляд:

Таблиця 1

Роль	Аудиторія	Форма	Тема

Учителі-філологи сьогодні також долучають елементи медіаосвіти до вивчення кожної нової теми, активізуючи учнів до пошуку джерел інформації, озброюючи їх інструментарієм із метою формування медіаосвітніх компетентностей, необхідних для життя в сучасному світі.

Зокрема, *медіавправа* «Створення постера на літературну тему» дозволяє прорекламувати певний художній твір чи створити літературний портрет письменника. Щоб легше було працювати над створенням такого постера, необхідно ознайомити учнів із характерними рисами реклами: стислість, яскраві кольорові зображення, заклики, привернення уваги, інтрига.

Структура постера може мати такий вигляд:

1. *Назва* (привернення уваги) – презентує твір. Назва є мотиватором для подальшого її розгортання у постері, має активізувати читацький інтерес учнів.

2. *Інформативна складова* – текст (який повинен бути не переказом, не скопійованою анотацією, а особистісними враженнями від прочитаного, заінтриговувати до прочитання твору), що відзначається оригінальністю та особистим ставленням.

3. *Світлин* (обкладинка книги, фото автора). Продумати відбір і логіку їх розміщення.

4. *Графічні елементи* – різноманітні малюнки, таблиці, діаграми – повинні бути зрозумілими без зайвих пояснень і перебувати у взаємозв'язку.

Приклад літературного постера (за збірником Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 163) поданий на рис. 1:

Рис. 1. Літературний постер за твором І. Карпенка-Карого «Сто тисяч»

У сучасному світі варто розвивати візуальну грамотність учнів, важливо вміти розуміти сенс інформації, поданої у вигляді зображення, і створювати її. Наприклад, *скетчноутинг* – це не тільки новий спосіб запам'ятовування, новітній інструмент візуалізації, але й інноваційний спосіб конспектування. Головним у скетчноутингу є не мистецтво красивого оформлення інформації і не розвага, а техніка, яка дозволяє розвивати навички опрацювання та засвоєння, систематизації та узагальнення інформації. Це техніка розвитку навичок засвоєння інформації, спрямованої на активізацію роботи мозку, її швидкого розуміння, сортування, збереження даних у пам'яті [6].

Найголовнішою перевагою, на нашу думку, є те, що, на відміну від опорних сигналів, скетчнотатки створюють самі учні під час вивчення певної теми, адже мають змогу самостійно візуалізувати слова малюнками, діаграмами та доповнити

цитатами чи іншим матеріалом. Причому один і той же навчальний контент учні можуть передати по-різному.

Цінною особливістю цієї технології є унікальність, імпрровізація та прояв творчості автора скетчу. Під час скетчноутингу важливо дотримуватися такої послідовності дій: чути, бачити, думати, малювати (більше дізнатися про особливості технології скетчноутингу можна за покликанням: <https://nus.org.ua/2024/09/19/ideyi-na-novyj-navchalnyj-rik-opanovuyemo-sketchnoutyng/>). Основні принципи скетчноутингу відображені на рис. 2.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ скетчноутингу

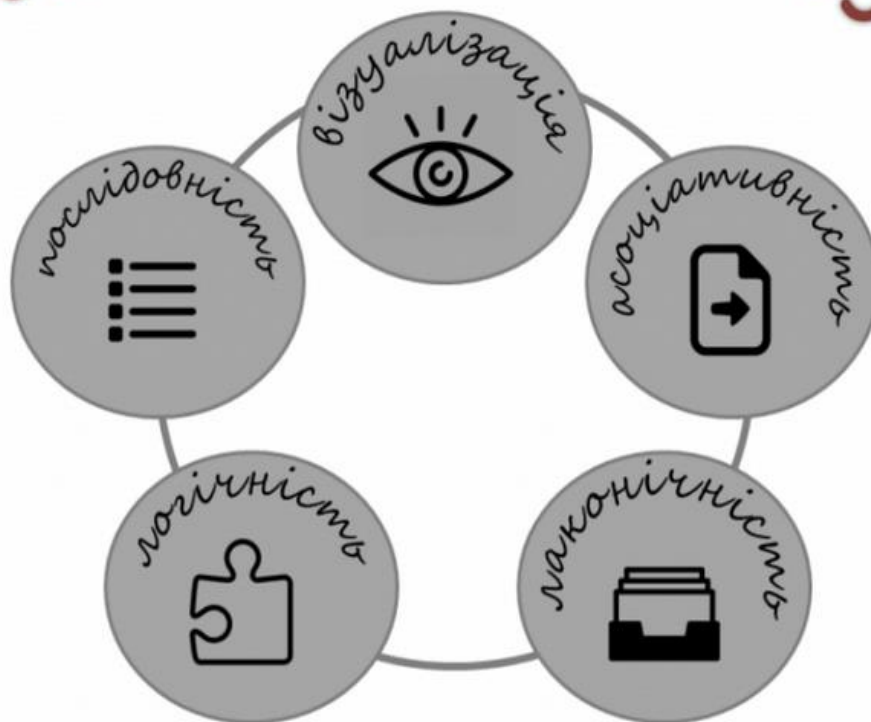

Рис. 2. Ілюстрація з книги Майка Раде

Використовуючи скетчноутинг, учень може створювати скетчкартки, що дозволяють перевіряти / відображувати певні асоціації, які виникають при опрацюванні навчальної інформації. На уроках української літератури це можуть бути картки на розпізнавання, групування персонажів з одного літературного твору, відображення рис характеру персонажів за допомогою використання інструментарію ІШ тощо. Створення візуальних конспектів, візуальних заміток, або скетчноутинг, допомагають структурувати дані, краще їх запам'ятовувати й осмислювати. У таких конспектах обов'язково мають поєднуватися два канали

сприйняття інформації: *вербальний* (слова, логіка) і *візуальний* (образи, малюнки, позначки, уява) [5].

Приклад завдання: порівняйте, яким уявляє образ українського козака такий засіб ШІ, як Gemini, з тим образом, яким він є на картині «Запорожець» відомого українського художника С. Васильківського, та яким козака зображено в українських козацьких піснях? (8 клас). Варто з'ясувати, яке з цих зображень є найбільш привабливим для учнів і чому? Актуалізуємо питання: чи відображують сьогодні воїни-українці кращі риси українського козацтва? Просимо учнів навести приклади. Які з цих рис для сучасної молоді є найбільш привабливі? Чому?

Для створення скетчбуків (конспектів) можна використовувати різні мобільні додатки, які дозволяють полегшити процес створення скетчів. Серед такого програмного забезпечення виділяють: Sketch Notes, FreeNote 7, Notepad + Free, IdeaStorm, Ideament (Formerly Idea Sketch), Inkflow та ін. Перевага використання програмного забезпечення для створення скетчів полягає в тому, що вони можуть бути відредаговані іншою особою (наприклад, скетч, створений здобувачем освіти, викладачем), швидко передані на великі відстані в електронному форматі, для їх створення можна використати більший спектр інструментів (готові геометричні фігури, різні пензлі, олівці, кольори тощо). Таким чином, скетчноутинг не тільки дозволяє продукувати певні асоціації відповідно до подій чи персонажів художнього твору, але й формує навички критичного мислення [4]. Створення візуальних конспектів може стати постійною практикою під час уроків. Скетчноути доцільно створювати за мотивами художніх творів, відеоматеріалів, додаткової літератури.

Сторітелінг (storytelling) як спосіб донесення інформації аудиторії через розповідь історій із реальними або вигаданими персонажами сприяє підвищенню мотивації до навчання, дозволяє пояснити складний матеріал простими словами та на конкретних прикладах. Перш за все, історії повинні бути короткими, однозначно трактуватися і перетинатися з життєвим досвідом учня. Крім того, будь-яка історія повинна бути емоційно насиченою, спонукати слухачів / глядачів до дій, мати логічне завершення. Важливим є якісне оформлення історії у вигляді презентації або відео. Сторітелінгом, фактично історіями, можуть бути і комікси, мультфільми, презентації, відео, присвячені різним героям. Такі історії навчають людських цінностей, філософії життя, різних людських трансформацій або конкретного слова, літератури тощо. Створення навчальних відеороликів і правильне використання їх під час уроку дасть можливість учителю урізноманітнити процес навчання, зробити його більш цікавим і заощадити час подачі матеріалу. Щоб створити відеоролики, можна використовувати можливості цифрового сервісу Sparkol Videoscribe. Ця програма дозволяє не тільки малювати, а й забезпечує музичний, шумовий супровід, усні коментарі.

Клаптярка (печворк) – це прийом поєднання інформаційних блоків (мікротема + ілюстрація) у цілісну тематичну «картину» про життєпис письменника, сюжет літературного твору, образи персонажів. Приклад печворку «Оксана Думанська. Школярка з передмістя» поданий на рис. 3:

	Лауреатка премії імені Дмитра Нитченка за оборону українського слова (2004); лауреат літературної премії ім. Ірини Вільде (2007). Першу свою книжку Оксана Думанська видала у п'ятдесят років. Письменниця Оксана Думанська визначила жанр своєї книги як «щоденник, дописаний з уяви».		Єдиним надійним і незмінним дорослим, пораженим і розрозненим, а також потрібним іншим у Школярчиному світі є Бабуся
Оксана Іванівна Думанська (25 січня 1951, Локня) — українська письменниця, перекладачка, доцентка кафедри видавничої справи і редагування Української академії друкарства.		Сучасні школярі не пишуть ні листів, ні щоденників - вони спілкуються короткими повідомленнями-сесемесками, «гуляють» просторами інтернету, отримують будь-яку інформацію, навіть шкідливу для їхніх таких ще неспотворених душ... І, все ж, вони мало чим відрізняються від повнолітніх дітей минулого тисячоліття, коли йдеться про друзів, любов, вірність, сподівання на щастя	Тема: зображення життя Школярки, не нудного, але й залишається не безхмарного; розкрито тему дітей, зайнятих роботою, таку актуальну й донині. Ідея: зворушлива й тепла історія з щасливим фіналом про свою особистість, зусилля над людьми, які тим часом, хто любить, пропонують рідних і повагу, щоб знайти найголовніші цінності в житті

Рис. 3. Печворк «Оксана Думанська. «Школярка з передмістя»

Позитив і натхнення учням може подарувати процес створення мудбордів. Мудборд (від англ. mood board – дошка настрою) – добірка світлин, ілюстрацій, листівок, кольорів, слів, шрифтів, текстур, різноманітних дрібничок тощо, які мають спільну концепцію, наприклад, узагальнення враження від прочитаної книги. На допомогу у створенні мудборду може прийти [Canva](https://www.canva.com/) – вона проста в користуванні, містить велику кількість шаблонів, дає можливість працювати разом з однокласниками. Перед створенням мудборду варто подумати, про що має розповідати дошка настрою, якою буде її концепція, для чого (або для кого) вона створюється, які асоціації має викликати. Відповіді на ці запитання стануть підказкою, допоможуть вибрати стиль і кольорове рішення. Коли мудборди готові, починається найцікавіше: їх презентація авторами або розгадування однокласниками змісту мудборду (ідеї, яка об'єднує всі зображення, пояснення окремих зображень та кольорової гами).

Генерація зображень із III. Ідеї використання: створення зображень літературних героїв у різних епохах, емоційних станах, картин у різних стилях, поєднання літератури та кіно тощо.

Створення навчального блогу або вебсайту – ефективний спосіб не тільки поглибити знання учнів, але й розвинути їхні творчі здібності, навчити висловлювати власні думки та ділитися ними зі світом. Така діяльність уміщує публікацію учнями своїх досліджень, статей, віршів, малюнків і отримання зворотного зв'язку від однокласників, учителів і навіть сторонніх відвідувачів. Цікавим для учнів є процес **наповнення блогу або вебсайту**. Учні мають публікувати свої роботи, ділитися цікавими фактами, писати статті на різні теми, створювати світлини та записувати відеоролики. Головне, щоб контент був цікавим, корисним і оригінальним.

Отже, зважаючи на викладене вище, робимо висновок, що функція педагога сьогодні полягає не в передаванні знань, а у виробленні навичок учнів здобувати їх. Тому уроки предметів мовно-літературної освітньої галузі повинні захоплювати

учнів, пробуджувати інтерес і мотивацію, навчати самостійної роботи, формувати й розвивати критичне мислення, розширювати межі самостійної діяльності здобувачів освіти засобами унаочнення та візуалізації навчального матеріалу, урізноманітнення форм подання інформації; створювати навчальне середовище, що забезпечує «занурення» учнів у світ літератури.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми сучасного дизайну: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (23 квітня 2020 р., м. Київ): У 2-х т. Т. 2. Київ: КНУТД, 2020. – С. 286–289.
2. Науково-методичні основи застосування технологій навчання в системі відкритої післядипломної освіти: методичний посібник / Л. Л. Ляхощька, Л. В. Бондаренко, Г. С. Юзбашева та ін. [за заг. ред. Л. Л. Ляхощької (гол. ред.), Л. В. Бондаренко, І. В. Герасименко]. – К., 2018. – С. 83–84.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
4. Роде М. Скетчноутинг: посібник із візуалізації ідей / Майк Роде; перекл. з англ. Ганни Литвиненко. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 224 с.
5. Скетчноутинг: як намалювати ідею [Електронний ресурс] // Studway. – 25.06.2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://studway.com.ua/sketchnouting/>.
6. Сохань Н. Ф. Скетчноутинг: креативний конспект. *Партнерська взаємодія школи і сім'ї як фактор оновлення сучасної освіти: науково-методичний збірник*. Запоріжжя: СТАТУС. С. 109–116. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/710553>

Діалог автор – читач в учнівській рецепції художнього тексту: авторська інтенція VS читацька інтерпретація (до проблеми формування компетентного читача)

Маленко Олена,

*доктор філологічних наук, професор, завідувач
кафедри українознавства і лінгводидактики імені
проф. О. Г. Муромцевої Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
malenalingva@gmail.com*

Шкільна літературна освіта дедалі більше приковує увагу нашого суспільства, адже окрім тотального учнівського нечитання, маємо й нові освітні стратегії роботи з художнім текстом, спрямовані на реалізацію ще не апробованих часом задач. Ідеться насамперед про формування компетентного читача, потреба в якому активувалася із залученням українських школярів до програми міжнародного оцінювання учнів PISA (Programme for International Student Assessment), важливим складником чого є читання. Вимірювання читацької компетентності відповідно до вимог PISA виявилось для учнів травматичним досвідом (низькі показники), адже наші методики шкільної літературної освіти не забезпечували тих здатностей читача, які є на сьогодні пріоритетними у світовому контексті. Ключова реформа шкільної освіти НУШ врахувала це, увівши поняття *компетентний читач* як основне й цільовизначальне в модельних програмах з української літератури.

Огляд цих програм засвідчив, що стратегічна мета курсу української літератури однастайна щодо формування компетентного читача. Зокрема: